

دکتر تاج زمان دانش *

اطفال و جوانان بزهکار و در حالت خطرناک در برزیل

اشاره: در نهمین کنگره بین‌المللی سازمان ملل راجع به پیشگیری از وقوع جرائم و تربیت و درمان مجرمین، که از ۸ الی ۱۸ اردیبهشت ماه ۱۳۷۴ (برابر ۲۸ آوریل تا ۸ مه ۱۹۹۵) در قاهره تشکیل شده بود، بعضی از دول برای ارائه نحوه اجرای مصوبات سازمان ملل، خصوصاً مقررات بیژینک مصوب ۱۹۸۵ مجمع عمومی سازمان ملل در مورد دادرسی اطفال و جوانان و کنوانسیون حقوق اطفال مصوب ۲۰ نوامبر ۱۹۸۹، کتب و نشریه‌هایی در اختیار شرکت‌کنندگان قرار داده بودند. منابع مذکور، که حاوی آمار انواع بزهکاری نیز بود، برای کسانی که در رشته جرم‌شناسی و علوم جزائی تدریس یا تحقیق می‌کنند بسیار باارزش و فرصتی مغتنم جهت اطلاع از نتایج اجرای روشهای جدید برای پیشگیری از وقوع جرائم و تغییرات انواع بزهکاری بود؛ زیرا امکان دسترسی به مدارک مذکور همواره میسر نیست. اینک با استفاده از مدارک مذکور، آئین دادرسی اطفال و جوانان بزهکار و در حالت خطرناک در برزیل را مورد بحث قرار می‌دهیم.

مقدمه

برزیل یکی از وسیعترین کشورهای جهان با مساحت ۸/۵ میلیون کیلومتر مربع دارای ۱۵۰ میلیون نفر جمعیت است که ۴۱ درصد آن را اطفال و جوانان کمتر از ۱۸ سال تشکیل می‌دهند؛ ۵۱/۳ درصد اطفال و جوانان مذکور سفیدپوست، ۴۳/۲ درصد دورگه (متولدین از دو نژاد متفاوت)، ۵/۱ درصد سیاه‌پوست و ۰/۴ درصد زردپوست هستند.^۱ در سال ۱۹۹۰، حدود ۷۵ درصد جمعیت برزیل ساکن شهرها و ۲۵ درصد

---

* استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

ساکن روستاها بوده‌اند. کشور برزیل پس از ۲۰ سال حکومت دیکتاتوری نظامیان در سال ۱۸۸۹ جمهوری فدرال شد و به ۲۶ استان مستقل تقسیم شد. هر استان دارای قانون اساسی خاصی است که با تبعیت از قوانین فدرال تدوین شده است. استانها در امور قضایی و اجرایی استقلال کامل دارند. هر استان به بخشهایی تقسیم و هر بخش تحت نظارت شورای شهرداری، که مرکب از ۵ نفر نماینده منتخب مردم است، اداره می‌شود. در سال ۱۹۸۷ برزیل دارای ۴۲۵۷ بخش بوده و ۶۴ بخش دیگر در شرف ایجاد بوده است.

برزیل هر چند دارای ذخایر غنی طبیعی و نفت و یکی از کشورهای مهم صادرکننده اسلحه است جزو کشورهای فقیر دنیا محسوب می‌شود. درآمد ماهانه یک خانواده کارگر برزیلی یک چهارم درآمد یک کارگر عادی در کشورهای در حال توسعه است. سیاه‌پوستان و دورگه‌ها، که اکثراً مقیم استانهای شمال شرقی هستند، فقیرتر از سفیدپوستان ساکن جنوب شرقی‌اند.

اکثر اطفال و جوانان خانواده‌های فقیر به علت عدم استطاعت مالی در کوچه بسر می‌برند که به «اطفال و جوانان کوچه‌ای» معروف‌اند. این اطفال و جوانان به دو دسته تقسیم می‌شوند:

دسته اول، اطفال و جوانانی که خانواده خود را نمی‌شناسند و هیچ نوع مدرک شناسایی نیز ندارند؛ کانون خانواده آنان «کوچه» است. طبق تحقیقات پارلمان جمهوری فدرال برزیل، تعداد آنان در سال ۱۹۷۶ حدود دو میلیون نفر بوده که به ۷ میلیون نفر در سال ۱۹۸۴ افزایش یافته است.

دسته دوم، اطفال و جوانانی هستند که خانواده‌هایشان آنان را به علت استیصال و فقر در کوچه رها ساخته‌اند. این اطفال و جوانان با خانواده خود رابطه دارند. در سال ۱۹۷۶ تعداد آنان ۱۳ میلیون نفر بود که در سال ۱۹۸۴ به ۳۶ میلیون نفر رسید و روزبه‌روز به تعداد آنان افزوده می‌شود.^۲

اطفال و جوانانی که در کوچه زندگی می‌کنند از آموزش و پرورش، بهداشت و درمان، تهیه وسایل اولیه و حوائج ضروری زندگی محروم و دچار عوارض سوء تغذیه، ضعف جسمی و گاه اختلال روانی هستند. اکثر آنان برای تسکین آلام درونی خود به

مصرف انواع چسبها (چسب چوب، چسب موکت، چسب کاغذ و غیره) معتاد هستند؛ انواع چسبها را گرم کرده، بخار آن را استنشاق می کنند تا احساس گرسنگی و سرما نکنند و حالت نشاط و انبساط خاطر داشته باشند؛ برای تهیه مایحتاج زندگی گاه به مشاغل کاذب (واکس زنی، روزنامه فروشی، دستفروشی و غیره) اشتغال می ورزند و گاه بیکار هستند، و از ارتکاب انواع جرائم، خصوصاً جرائم توأم با خشونت، ابایی ندارند. حدود ۵ میلیون نفر از دخترانی که در کوچه زندگی می کنند برای رفع نیازهای حیاتی خود و خانواده هایشان خودفروشی می کنند.

رفتار مأموران پلیس و مأموران اطلاعات با آنان بی نهایت خشن و بی رحمانه است و غالباً ضمن تعقیب و دستگیری، آنان را مضروب و مجروح کرده، گاه به قتل می رسانند. در برزیل، هر روز حداقل دو طفل یا جوان رها شده در کوچه به علت نزاع دسته جمعی یا زدو خورد با پلیس و مأمورین اطلاعات کشته می شوند.^۳

گفتار اول. دادرسی اطفال و جوانان بزهکار

اولین قانون جزای جمهوری فدرال برزیل، که از قوانین کیفری کشورهای اروپایی خصوصاً قانون جزای فرانسه (قانون ۱۸۱۰ ناپلئون) اقتباس شده بود، در سال ۱۸۹۲ به اجرا گذارده شد. طبق قانون مذکور، اطفال تا ۶ سال غیر مسئول بودند و از ۱۰ تا ۱۵ سال در صورت ارتکاب جرم با توجه به قوه تمیز، مجازات می شدند. در سال ۱۹۲۱ اولین دادگاه اطفال شروع به کار کرد. در سال ۱۹۲۷، قانون خاص اطفال و جوانان بزهکار و درحالت خطرناک تصویب و اختیارات وسیعی به قضات اطفال تفویض شد. در مجموعه قوانین جزایی مصوب ۱۹۴۰ سن کبر کیفری ۱۸ سال مقرر شد. با اینکه قانون مذکور در سالهای ۱۹۶۷ و ۱۹۷۹ مورد تجدیدنظر قرار گرفت، لکن قضات اطفال در اجرای مفاد آن با مشکل مواجه بودند. در قانون اساسی جدید مصوب ۱۹۸۸ تحکیم مودت و همزیستی مسالمت آمیز در خانواده و حمایت و هدایت خانواده ها و اطفال و جوانان پیش بینی شده است. در ۱۳ اکتبر ۱۹۹۰، قانون جدید خاص اطفال و جوانان، که با توجه به مصوبات سازمان ملل از جمله مقررات بیژینک، مصوب ۱۹۸۵، و کنوانسیون حقوق اطفال ۲۰ نوامبر ۱۹۸۹ تهیه شده بود، به اجرا گذارده شد. هدف کلی از تدوین این

قانون، هدایت، حمایت، اصلاح و تربیت اطفال و جوانان با اجرای روشهای نوین جهت عادت دادن آنان به انطباق با زندگی عادی اجتماعی است.

۱. طرز انتخاب قضات اطفال : قضات اطفال از بین قضات دادگاههای عمومی که متأهل و دارای ۱۰ سال سابقه خدمت قضایی باشند انتخاب می شوند و دوره کارآموزی و آموزش ضمن خدمت را در کشورهای اروپایی، خصوصاً فرانسه، می گذرانند.

۲. شورای قیومت : در هر شهرداری، شورایی به عنوان «شورای قیومت» مرکب از ۵ عضو تشکیل شده است که اعضای آن را مردم از بین داوطلبانی که دارای حسن شهرت و علاقه مند به امور اطفال و جوانان هستند به مدت ۳ سال انتخاب می کنند. شورای قیومت سازمان دائمی و مستقلی است که جزو قوه قضائیه نیست. وظایف اعضا آن مراقبت و نظارت بر حسن اجرای قوانین اطفال و جوانان و تضمین حقوق آنان طبق قوانین مدون است. شورای مذکور با قاضی اطفال همکاری نزدیک دارد.

۳. صلاحیت قاضی اطفال : صلاحیت قاضی اطفال به شرح زیر است:

الف. صلاحیت شخصی: قاضی اطفال صلاحیت رسیدگی به جرائم اطفال و جوانان تا ۱۸ سال را دارد. هر گاه افراد بزرگسال در ارتکاب جرم معاونت یا مشارکت داشته باشند، پرونده آنان تفکیک و به دادگاه صلاحیتدار ارسال می شود.

ب. صلاحیت ذاتی: به کلیه جرائم اطفال و جوانان (خلاف، جرائم کم اهمیت، جرائم مهم و جنایت) قاضی اطفال رسیدگی کرده، حکم صادر می کند.

ج. صلاحیت محلی: دادگاه اطفال محلی که متهم دستگیر شده یا محل اقامت یا محل وقوع جرم صلاحیت رسیدگی به پرونده را دارد.

۴. مرحله تحقیقات مقدماتی :

الف. وظایف پلیس: حدود اختیارات و وظایف مأموران پلیس در قانون اطفال مصوب ۱۹۹۰ پیش بینی شده است. اگر مأمورین پلیس در حین ارتکاب جرم، طفل یا جوانی را دستگیر کنند، پس از تنظیم پرونده بایستی در اسرع وقت او را به دادسرا اعزام دارند.

ب. وظایف دادسرا: در جرائم خبایی انجام تحقیقات مقدماتی اجباری است. یکی از دادیاران تحقیق پس از وصول پرونده بایستی مراتب را به پدر و مادر یا سرپرست قانونی وی اطلاع دهد. بعد از تکمیل پرونده با صدور کیفرخواست آن را به قاضی اطفال ارسال

می دارد.

ج. مدت بازداشت: طبق قانون اطفال و جوانان حداکثر مدت بازداشت ۴۵ روز است.
۵. تشکیلات دادگاه اطفال: دادگاه اطفال به ریاست قاضی اطفال با حضور متهم، والدین یا سرپرست قانونی او، نماینده شورای قیمومت، نماینده سازمان حمایت اطفال و جوانان، نماینده دادرسی و وکیل تشکیل می شود. قاضی اطفال پس از استماع توضیحات طفل یا جوان در صورت لزوم متهم را از حضور در جلسه محاکمه معاف می کند. قاضی اطفال می تواند از کارشناسان (متخصصان علوم تربیتی، علوم اجتماعی، روانپزشکی) جهت شرکت در جلسه دادرسی و اظهار نظر دعوت کند.

۶. وکیل: در هر مرحله از دادرسی، متهم می تواند وکیل تعیین کند. اگر مجازات جرمی که متهم مرتکب شده مجازات سالب آزادی (حبس) باشد، تعیین وکیل قبل از آغاز محاکمه الزامی است. هرگاه متهم یا والدین یا سرپرست قانونی او نتوانند وکیل معرفی کنند، قاضی اطفال از کانون وکلا تقاضای معرفی وکیل تسخیری می کند.

۷. آرای دادگاههای اطفال: آرای دادگاههای اطفال با توجه به سن آنان صادر می شود. در مورد اطفال تا ۱۲ سال فقط می توان روشهای حمایتی و هدایتی ای به شرح زیر اجرا کرد^۴:

- سپردن به والدین

- سپردن به خانواده دیگر

- الزام به ثبت نام و شرکت در کلاسهای آموزشی

- الزام به شرکت در برنامه های اجتماعی که مدت آن ۸ ساعت در هفته و حداکثر ۶ ماه است.

- اجرای روش آزادی با مراقبت که حداقل مدت اجرای آن ۶ ماه است و در قانون حداکثر آن پیش بینی نشده است.

- جبران ضرر و زیان؛ نظر به اینکه اطفال تا ۱۲ سال مبری از مسئولیت هستند، در صورت ارتکاب جرم، والدین یا سرپرست قانونی آنان ملزم به جبران ضرر و زیان هستند. اگر طفلی والدین یا سرپرست نداشته باشد، شورای قیمومت موظف به حفظ حقوق مجنی علیه و جبران ضرر و زیان است.

- سازش با مجنی علیه
  - احکام دادگاه اطفال در مورد جوانان از ۱۲ سال تا ۱۸ سال به قرار ذیل است:
  - توبیخ و سرزنش
  - الزام به جبران ضرر و زیان
  - الزام به اشتغال به کارهای عام‌المنفعه که حداقل مدت آن ۸ ساعت در هفته و حداکثر مدت آن ۶ ماه است.
  - اجرای روش آزادی تحت مراقبت
  - اعزام به مؤسسات آموزش علمی و حرفه‌ای
  - حکم به نگهداری در مؤسسات تربیت با کار
  - اعزام به کانون اصلاح و تربیت (حبس)
- مؤسسات مذکور دولتی هستند. هر استان بودجه مؤسسات مذکور را تأمین می‌کند. میزان درآمد هر استان در بهبود وضع مؤسسات مذکور مؤثر است. مدت نگهداری در مؤسسات و محیط بسته حداکثر ۳ سال است.
- قاضی اطفال می‌تواند حکم به اجرای چند روش را توأم با هم صادر کند.
۸. مراقبین: برای اجرای روش آزادی با مراقبت، با در نظر گرفتن سن، جنسیت و مذهب طفل یا جوان مراقبین از بین اعضای جمعیت‌های خیریه انتخاب می‌شوند. آنان وظایف مددکاران اجتماعی را ایفا می‌کنند و شورای قیمومت در اجرای روش‌های در محیط آزاد نقش مهمی به عهده دارد.
۹. نظارت و پیگیری و تجدیدنظر آرا: نظارت در حسن اجرای روش‌ها در صلاحیت قوه قضائیه است. قاضی اطفال بایستی هر ۶ ماه پرونده‌ها را مورد تجدیدنظر قرار دهد و با توجه به تکامل شخصیت، اصلاح و تربیت اطفال و جوانان می‌تواند روش اجرایی را تغییر دهد.

گفتار دوم. اطفال و جوانان در حالت خطرناک

در اجرای مصوبات سازمان ملل، خصوصاً مفاد کنوانسیون حقوق اطفال (۲۰ نوامبر ۱۹۸۹)، در قانون جدید اطفال مصوب ۱۹۹۰ الزام به رعایت حقوق اطفال، تحت

عناوین حالت خطرناک، در خطر و تجاوز به حقوق اطفال و جوانان ذکر شده است. تجاوز به حقوق اطفال که منجر به بروز حالت خطرناک می شود به قرار ذیل است: - الزامات و اقداماتی که باید دولت اجرا کند تا از حقوق اطفال و جوانان حمایت کند. الزامات مذکور مربوط به تأمین اجتماعی، آموزش و پرورش، بهداشت و درمان، تغذیه، مسکن و تفریح است.

- فعل یا ترک فعل و سهل انگاری والدین یا سرپرست قانونی که طفل و جوان را در معرض خطر قرار می دهد. خشونت، بدرفتاری، تجاوز جنسی (زنا با محارم) از موارد تجاوز به حقوق اطفال محسوب می شود.

- اعمال اطفال و جوانان از جمله اعتیاد آنان به الکل و مواد مخدر، خودفروشی بروز حالت خطرناک است.

گدایی، ولگردی و فرار آنان از محیط خانواده و مدرسه در قوانین ذکر نشده اند؛ فقط وادار کردن اطفال و جوانان به گدایی قابل تعقیب است و مجازات دارد.

۱. **تصمیمات قاضی اطفال:** در صورت نقض مفاد قوانین حمایت از اطفال و جوانان و احتمال بروز حالت خطرناک، قاضی اطفال تصمیماتی به شرح ذیل اتخاذ می کند: سپردن به والدین یا سرپرست قانونی با الزام به تأدیب و تربیت: قاضی اطفال می تواند والدین یا سرپرست قانون طفل یا جوان را ملزم به شرکت در برنامه های اجتماعی و حمایت خانواده کند یا وادار به درمان و ترک اعتیاد (الکل و مواد مخدر) کرده، تحت درمان روانپزشکی قرار دهد.

هرگاه والدین یا یکی از آنان مفسد بوده یا طفل و جوان را تحت آزار و اذیت و شکنجه قرار دهند یا مرتکب زنا با محارم شوند، قاضی اطفال متهم را وادار به ترک خانواده می کند و در صورت عدم رعایت شروط تعیین شده، آنان را به مجازاتهای مندرج در قوانین محکوم می کند.

- سپردن به خانواده دیگر: هرگاه نگهداری طفل یا جوان در محیط خانواده امکان پذیر نباشد و ظن بروز حالت خطرناک باشد، قاضی اطفال او را به خانواده دیگر می سپارد.

- اعزام به طور موقت به مرکز پذیرش

در مورد اطفال و جوانان در خطر روشهای سالب آزادی اجرا نمی شود. در برزیل، فقر حالت خطرناک محسوب نمی شود؛ کمک مالی به والدین یا سرپرست قانونی طفل یا جوان در قوانین پیش‌بینی نشده است. قاضی اطفال برای حمایت و هدایت اطفال و جوانان در موارد ذیل نیز می‌تواند حکم صادر کند:

سلب حضانت: هرگاه پدر یا مادر طفل یا جوانی به علت ارتکاب جرمی علیه اشخاص محکوم به حبس شود یا موجبات فساد و انحراف اخلاقی فرزند خود را فراهم سازد یا اعمال و رفتارشان به سلامتی جسمی و یا روانی طفل یا جوان لطمه زند یا در آموزش و پرورش او غفلت و سهل‌انگاری کند، قاضی اطفال از پدر یا مادر سلب حضانت می‌کند و در صورت لزوم حضانت را تغییر دهد.

- تعیین قیم یا سرپرست قانونی: تعیین قیم یا سرپرست قانونی برای اطفال و جوانان در صلاحیت قاضی اطفال است. سن بلوغ در برزیل ۱۸ سالگی است. فرزندخواندگی: قاضی اطفال متقاضیان فرزندخواندگی را رسیدگی و حکم صادر می‌کند.

صدور اجازه ازدواج: اگر جوانی به سن قانونی ازدواج رسیده، ولی والدین یا سرپرست قانونی او بدون عذر موجه اجازه ازدواج نمی‌دهند، و یا دسترسی به آنان امکان‌پذیر نیست؛ قاضی اطفال دستور اجازه ازدواج را صادر می‌کند.

- اجازه صدور شناسنامه: اگر طفلی یا جوانی فاقد شناسنامه باشد، قاضی اطفال دستور صدور شناسنامه را صادر می‌کند.

- رفع اختلافات خانوادگی: در صورت بروز اختلاف در خانواده، قاضی اطفال به شکایت طرفین رسیدگی و سعی در رفع اختلافات می‌کند و در صورت لزوم، اقدام مقتضی به عمل می‌آورد.

- نظارت بر مدد معاش اولاد: قاضی اطفال صلاحیت نظارت بر طرز خرج مدد معاش اولاد را دارد.

۲. وظایف شورای قیمومت: شورای قیمومت می‌تواند دستور اجرای روشهای تربیتی در مورد اطفال تا ۱۲ سال را صادر کند و امکانات ثبت نام آنان را در مدارس و مؤسسات

آموزشی فراهم سازد و در موارد اضطراری طفل را به طور موقت به مرکز پذیرش اعزام کند؛ به هر حال باید مراتب را در اسرع وقت به قاضی اطفال اطلاع دهد. اجرای برنامه‌های آموزشی، راهنمایی و آشنا کردن والدین با مقررات از وظایف خاص شورای قیمومت است.

یادداشت‌ها

1. Jeunes Délinquants et jeunes en danger en milieu ouvert. Utopie ou Réalité
Toulouse, 1994, p. 195 ets.

۲. نشریه بین‌المللی حقوق اطفال، سال ۱۹۹۰، ص ۱۸.

۳. نشریه بین‌المللی حقوق اطفال، ش ۳، سال ۱۹۸۷، ص ۱۶.

۴. ماده ۱۳۲ قانون خاص اطفال و جوانان مصوب ۱۹۹۰

منابع

- نشریه‌های بین‌المللی حقوق اطفال

- Constitution de la République Fédérale de Brésil, du 5 octobre 1988.
- La loi de l'enfant et de l'adolescents loi, du 13 juillet 1990.
- Dünkel F., La privation de liberté à l'égard des jeunes délinquants tendances actuelles dans le cadre d'une comparaison internationale, Bruxelles, 1989.
- Jeunes délinquants et jeunes en danger en milieu ouvert, Toulouse, 1994.
- Lahalle A., Une législation moderne pour un pays de contrastes l'exemple du Brésil, Toulouse, 1994.